

Have Mercy !

Spotlight

on a

Legal Masterpiece

Dr. Jörn Günther Rare Books
Basel/Stalden

info@guenther-rarebooks.com
www.guenther-rarebooks.com

GREGORY IX, *Decretum*

edited by Raymond of Peñafort,
with the gloss of
Bernard of Parma
and other texts.
Paris, after c. 1281

**illuminated by
Maître Honoré and collaborators**

on view at
Frieze Masters
4-7 October 2018
Regents Park, London
Stand E 3

When Pope Gregory IX requested the Dominican Raymond of Peñafort to organize a comprehensive compilation of canon law, the Spanish canonist structured the subject matter in five books (1234): on jurisdiction, procedure, clergy, marriage, and criminal procedure. Each book is subdivided into *titulae* and chapters.

This was the first official compilation of canon law to be issued since the *Decretum Gratiani* (c. 1140). The book was sent to the two major universities of medieval Europe in Paris and Bologna. It was to be the authoritative text taught in the law faculties.

(above)

Gregorius servus servorum ...

– servant of servants – with his counsellors

(below)

Initial G with a scholar at his desk contemplating his work.

Pope Gregorius IX's introductory letter to the editions of his Decretals is addressed to Bologna (*Bononie*), here written in darker ink over an erased word, likely earlier referring to Paris.

This manuscript was written in Paris and illuminated and decorated in the city's best workshop.

The main text is surrounded by comments, so-called 'glosses', here those of Bernard of Parma.

The complicated layout of legal texts and their comments needed careful planning by professional scribes. These were found and trained in the context of the University of Paris.

This book of almost 300 large format leaves was an expensive commission as it is decorated throughout.

With fine two- or three-line illuminated initials with foliate sprays, dragons, birds, and rabbits; 8 large foliate and 3 historiated initials, five elegant column-wide miniatures in colours and gold.

440 x 270 mm. 284 ff.

[illegible][illegible]

Such a legal codex presents the daily practice of canonists, those who studied and applied the laws of the church and who often also added comments themselves.

This was a deluxe production, decorated by the best Parisian illuminator of his time: Maître Honoré.

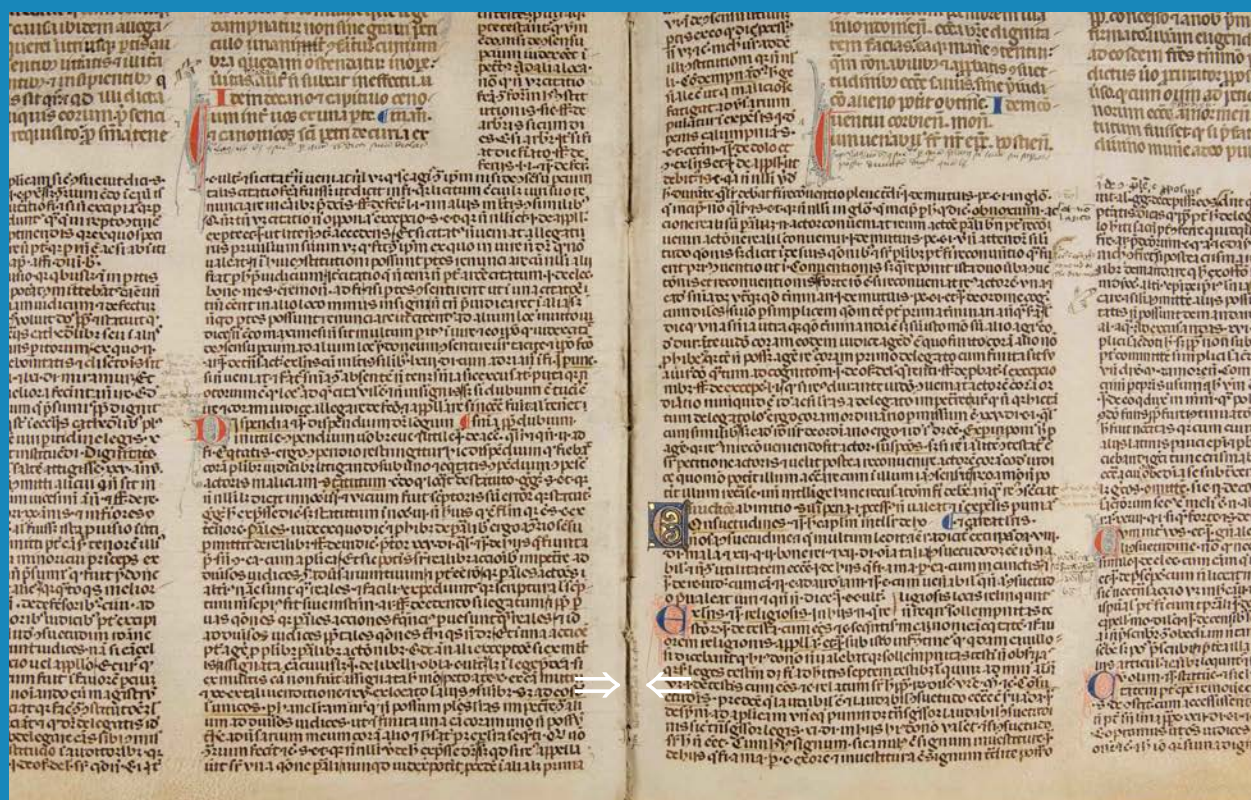

In Paris, the Quartier Latin, near the Sorbonne University, was a neighbourhood where scribes, illuminators, and parchment makers lived and worked together.

Tax documents still offer some information on the houses they owned.

For a number of years, Honoré shared a house in the rue Erembourg-de-Brie with his son-in-law Richard de Verdun, both of whom were highly respected and well-to-do artists.

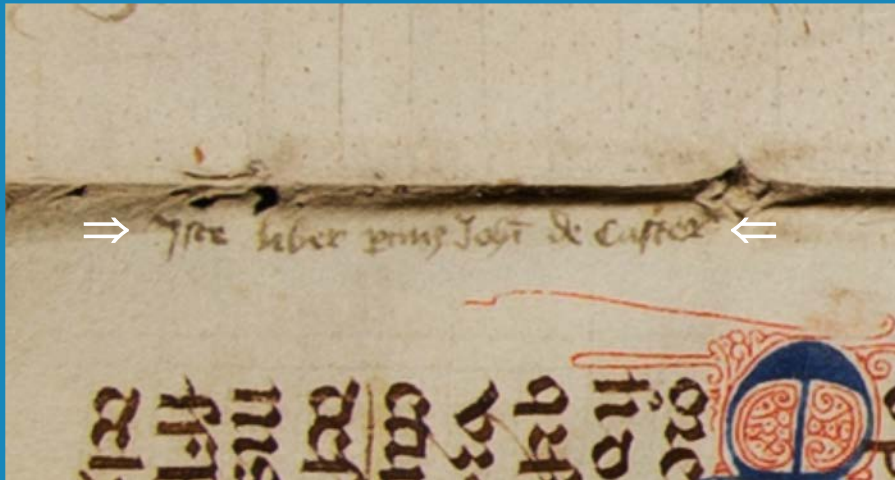

“Iste liber pertinet Johanni de Castex”

A small ownership note added
in the inner margin was
discovered by the English
scholar Peter Kidd, who
kindly shared his discovery
with us.

*“Iste liber pertinet Johanni
de Castex”*

“This book belongs to
Johannes of Castex”,
an otherwise unidentified
canonist who added many
glosses, including those by
Johannes Andreae, issued in
the first half of the 14th
century.

Johannes may not have been
the book’s first owner. His
name suggests an origin in the
south of France.
Perhaps he was associated
with the papal court in
Avignon?

Book I, on Jurisdiction.

The Pope and his
counsellors: at his left,
bishops; at his right, a
lawyer and a scholar.

A Dominican monk hears a case and explains the procedure. A lady to his left holds a sealed charter in her hand.

Dicitur etiam quod
multo teo. esp.
centum. q.
ad i. carnis ip.

suus cum petisset ad xilium in-
troducta. interrogatus an cum coer-

The expulsion of a layman from the liturgical space meets incomprehension, as expressed in the body language of the layman, who is upset and holds himself against the wall in resistance.

The beginning of his beard shows he is not well groomed, thus not pure enough for close participation in the sanctity of the Lord's liturgy. Only a great artist would endeavour to add such minute detail.

Miniature: 55 x 65 mm.
Decorated initial *D*: 40 x
40 mm.

A festive celebration of a marriage: the union of the right hands is the essential motif when depicting the conclusion of a marriage. It represents the marriage covenant, the loyalty and unity of both spouses. The gesture also illustrates that the marriage is concluded by mutual consent. Likely, one of the parents of the bride and groom function as witnesses.

Both bride and groom wear festive, thin headbands in green and red. Merging their right hands symbolizes their transformation into spouses.

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

copulatur et caritur in canon pos-
tulo pennis etiam pennis uir-
tutis coegetur qm in uirtutibus
aut filius potest copulatur in gen-
tibus simul filius et uirgo excep-
tione uirginis dicitur qm no
est copulatur in uirtutibus uirgo
no uirginis uirginis pennis in
notem uirgo uirginis uirginis
uirgo uirginis uirginis uirginis
uirgo uirginis uirginis uirginis

le tunc notatam. Et tunc incodem.
tur ut multū faceret ut significaret
alium autem de hoc rōne fuit
ut an ip̄i se p̄an decantent. s. c. r. e.
q̄ntius de gualt iustitiam
ut decantet sep̄m quoniam n̄ u

[illegible][illegible]

dam cogi
eos nūm.
ip̄. fevun
Duis ē aī
ita nec in
i uillate
tibz nūm
rōne sur
vūm thē

Text dealing with the marriage of serfs. The initial letter *D* is adorned with a chained monkey – an animal that symbolizes lust and fornication, likely intended to mock here.

Book V, on Criminal Procedure.

A pope or bishop judges the case of an abbot. The elegant judge keeps the peace in blessing. He upholds the law, symbolized by the book in his hand.

Before him kneels an abbot whose function is indicated by his staff, or crozier.

He pleads his case while he is accused by the monks behind him.

Miniature: 63 x 63 mm.

Below: decorated initial S, 43 x 40 mm.

With decorated capitals and another illuminated initial S.

A medieval manuscript illustration depicting a group of monks in brown robes. One monk in the foreground is kneeling and gesturing with his hands raised, while others stand behind him. The background features a red and white checkered pattern.

A medieval manuscript illumination depicting a scene with a seated figure in an orange robe and a tall conical hat, possibly a pope or bishop, surrounded by a group of men in dark robes. The background features a red and white checkered pattern under Gothic arches.

toz. si tangetur a accusatis. **T**em
 epis p gallum constitutis. ^{Cal. S. 1.}
 Quis ep ab ius accusatorib;
 qui recipiendi sunt accusatus
 fuit. Inm. ab eis continue uen
 tis sunt uream emendet. 7 am

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

A hybrid creature, his head crowned in the initial Q. The codex contains nine texts all together, mostly Decretals, or constitutions, issued by subsequent popes.

...fuerunt...
...fuerunt...
...fuerunt...

In nomine domini Amen. **S**imon miseratione di-
 vina. ff. scilicet ecclesie
 b. card. aplice sedi
 legatus ad futura
 rei memoria. **Q**u
 per in gualaxio nostre legoie
 per nos bitum cen. rogato simul
 la pro defensione ecclesie. et
 in quibusdam ecclesiis a sedap.
 regum in no communi sum
 deli baton e babia prouida re
 apus aplice conali ordina
 da duramus a cenam stamen
 da que quidem iur. p. b. om.
 b. m. h. m. p. etiam d. m. c. c.
 uinus stamen tatem ne g. m.
 p. a. quozum maliam p. m.
 legozum. siue indulgentiarum
 collegis locis ordinis b. omi
 tanbo seu personis quiblib
 s. b. quauim q. formant. excep
 tionem uerbozum. a. b. ap. c. c.
 forum p. etiam ad uelutis d. f.
 uarbm ordinatum p. m. stam
 torum b. m. h. m. quib. m.
 m. m. m. t. a. t. quous equi st. co
 lore sibi uendicare p. m. m. a.
 aut d. a. t. se qu. om. d. o. t. c. c. u. f.
 re. l. e. a. m. a. p. o. s. t. o. l. i. c. a. m. m. t. e. n.
 o. c. e. m. p. e. r. q. u. a. s. n. o. b. e. x. p. e. l. l. e. x.
 d. i. m. i. s. s. i. o. n. e. s. e. i. a. t. u. s. n. e. q.
 q. u. a. m. d. i. s. t. a. n. t. b. e. c. u. l. i. m. m. e. c.
 c. i. s. t. a. m. o. f. f. i. c. i. i. n. i. m. r. o. m. m. a.
 a. d. i. p. s. u. m. s. p. e. c. t. a. m. a. q. u. e. n. o. b.
 i. p. s. u. s. o. f. f. i. c. i. a. r. d. i. c. o. n. p. e. n. i. t.
 e. c. c. e. t. e. l. i. c. e. u. a. l. e. a. m. u. s. q. u. a. s.
 q. u. i. d. e. m. i. n. d. i. c. t. o. b. i. m. e. c. c. a. t. u.
 o. s. o. u. e. m. p. n. i. f. f. e. a. m. u. s. p. u. b. l. i.
 c. a. n. i. s. o. p. r. e. s. e. n. t. i. b. o. i. p. s. o. r. d. i. a.
 r. o. m. b. o. r. s. t. a. m. i. n. o. a. u. m. e. n. o. s. i. n.
 s. e. r. u. i. u. s. a. n. n. o. t. a. m. e. n. o. s. a. u. t.
 i. p. s. u. m. l. i. t. e. a. m. m. r. a. t. e. **E**c.
 g. o. r. u. s. e. p. e. f. f. u. s. f. i. o. r. u. m. d. e. i.
 d. i. l. e. c. t. o. f. l. i. o. s. f. f. i. c. e. a. n. i. c. p. e.
 b. o. c. a. n. t. a. p. o. s. t. o. l. i. c. e. s. e. d. i. l. e. g. a.
 t. o. s. a. l. u. r. e. m. e. r. a. p. l. i. c. a. m. b. i. d. i. c.

non qu. Cum igitur plene
 legationis officium in regno
 fiam ac auctoritate diuina
 uatione in partibus nra
 ubi duminus commisit
 ne curam sibi in illis
 ad idem spectant officium
 ubi nonnulli compentit
 tunc gar aliquid inus
 ditione in tunc si
 indulgentia quibus
 p. s. c. p. s. b. s. a. b. a. n. b. c. e. s. f. a. p.
 p. e. l. a. n. s. e. c. c. u. m. s. i. u. e. a. p. u. s. p. s.
 m. s. e. c. c. a. n. s. u. l. f. e. a. n. b. a. u. s. q. u. s.
 s. u. n. t. p. e. m. i. n. i. s. c. o. n. d. i. t. i. o. n. e.
 a. u. r. i. s. t. a. n. s. i. s. c. o. l. l. e. g. i. s. u. l. d. i. g.
 e. a. t. i. b. a. u. r. o. s. d. i. n. i. b. o. a. c. a. p. l. i.
 c. a. s. q. u. a. m. a. p. o. s. t. o. l. i. c. a. s. i. b. o. r. i.
 u. l. e. x. p. e. l. l. e. n. o. n. c. o. n. c. e. s. s. a. m. a. m.
 s. i. c. o. n. n. u. e. a. n. t. i. n. e. i. a. q. d. a. n. q. u. e.
 l. i. t. e. r. e. q. u. i. m. a. m. a. p. q. u. e. i. t. a. r.
 d. i. s. t. a. n. t. a. s. e. i. u. e. b. i. t. a. r. p. o. s. s. i. b. i. l. i. a.
 e. x. p. e. l. l. e. n. s. r. e. n. o. n. e. n. t. e. s. i. p. s. a. u.
 e. q. u. a. r. e. n. s. i. b. i. d. i. s. t. a. n. t. i. s. i. u. e. a. r.
 d. e. i. p. a. i. n. d. u. l. g. e. n. t. i. a. d. i. g. n. i. t. a. t. i. b.
 i. n. d. u. l. g. e. n. t. i. s. e. c. d. i. m. b. o. s. e. u. n. o.
 m. i. n. i. b. o. p. p. r. i. s. i. p. s. o. r. u. m. o. r. d. i. n. i.
 d. i. g. n. i. t. a. m. s. e. i. e. n. t. a. m. p. r. i. m.
 p. l. e. n. a. m. e. t. e. x. p. e. l. l. a. m. s. e. u. e. n. a. m.
 d. e. t. o. r. o. r. e. n. o. r. e. i. p. s. u. s. i. n. d. u. l. g. e. n. t.
 i. e. s. e. n. a. m. i. n. d. e. s. i. b. o. a. d. s. i. b. i. u. l. i. o. r.
 s. i. m. e. n. t. i. o. n. e. s. e. i. u. o. d. p. o. s. s. e.
 b. i. u. i. n. i. l. i. e. c. c. o. m. m. u. n. i. c. a. n. s.
 p. e. n. d. i. u. l. i. n. d. i. c. t. u. s. p. o. s. s. u. n. t. p. e. r.
 l. i. t. e. r. a. s. a. p. l. i. c. a. s. u. l. l. e. g. a. t. o. r. u. m.
 s. e. d. i. s. a. p. l. i. c. a. m. q. u. i. b. d. e. i. p. s. d. i. g.
 n. i. t. a. t. i. o. r. d. i. n. i. b. o. n. o. m. i. n. i. b. o.
 s. e. i. u. l. d. u. l. g. e. n. t. i. a. u. l. e. u. s. r. o. t. a. t. e.
 n. e. p. l. e. n. a. i. c. e. p. e. l. l. a. s. i. u. e. c. c. u. r. t. o.
 a. d. u. e. r. b. u. m. i. n. c. i. s. t. a. n. t. i. a. p. o. s. t. o. l. i.
 n. o. s. u. l. l. e. g. a. t. o. r. u. m. i. p. s. o. r. u. m. i. n. t. i. o.
 i. n. e. n. t. i. o. n. i. b. a. b. e. n. e. r. q. u. a. l. i. t. e. r.
 a. l. i. a. i. n. d. u. l. g. e. n. t. i. a. a. u. s. a. m. a. p. r. e.
 n. o. i. s. r. o. t. a. t. e. u. l. e. x. p. e. l. l. o. n. s. i.
 e. u. s. t. a. p. q. u. a. m. p. r. e. s. e. n. t. i. o. n. i. c. e. p.
 s. a. m. u. l. t. o. r. a. t. i. o. n. i. s. i. p. s. a. m. b. i.
 i. n. t. e. l. l. e. c. t. i. o. n. i. s. e. f. f. e. c. t. i. m. p. e. d. i. n.

In nomine domini Amen. **S**imon miseratione di-
 vina. ff. scilicet ecclesie
 b. card. aplice sedi
 legatus ad futura
 rei memoria. **Q**u
 per in gualaxio nostre legoie
 per nos bitum cen. rogato simul
 la pro defensione ecclesie. et
 in quibusdam ecclesiis a sedap.

Cardinal Simon *legatus*

The *Constitutiones* of the Council of Bourges (13 September 1276) by Simon de Brion, the future Pope Martin IV, legate for Urban IV in France, take up ff. 272r-276v.

The text does not refer to the author's election as pope in 1281 (as Martin IV) but speaks of a *sede vacante* (vacancy of the papacy). This suggests that the codex was written c. 1281 at the latest. Being a recent text at the time it was copied, there are no official glosses.

Have Mercy !

Spotlight

on a

Legal Masterpiece

Dr. Jörn Günther Rare Books
Basel/Stalden

info@guenther-rarebooks.com
www.guenther-rarebooks.com

On view at

Frieze Masters
4-7 October 2018
Regents Park
London
Stand E 3

Dr. Jörn Günther Rare Books
Basel/Stalden

info@guenther-rarebooks.com
www.guenther-rarebooks.com